

## BAYKAN SEZER ÜZERİNE GENEL BİR DEĞERLENDİRME

Ayhan VERGİLİ\*

Atf: Ayhan Vergili, "Baykan Sezer Üzerine Genel Bir Değerlendirme", *Sosyologca*, 24 (2022), s. 171-179.

**ÖZ:** Sezer, Cumhuriyet'in erken döneminde akademik camiada tanınmış göz hekimi bir babanın ve öğretmen bir annenin çocuğu olarak babasının trahomla mücadele için Anadolu'da görev yaptığı esnada Malatya'da dünyaya gelmiş iyi eğitilmiş bir ailenin çocuğudur. Babasının İstanbul Tıp Fakültesi'ndeki görevi nedeniyle İstanbul'da ilkökula başlamış ardından ortaokulu ve liseyi Osmanlı'dan beri Türkiye'nin en köklü okullarından Galatasaray'da okumuştur. Sezer, 20. yüzyılın son çeyreğinde Türk sosyolojisinde batı menşeli sosyolojik ekollere yönelttiği ciddi eleştirileriyle dikkatleri üzerine çekmiş entelektüel bir akademisyendir. Ancak onun eleştirileri ve sosyolojik anlayışının Türkiye'de sosyoloji camiasının her kesiminde etkili olduğunu söylemek zordur. O, akademik hayatın içinde iken Türkiye'de Batı menşeli sosyolojik yaklaşımların kalesi kabul edilen sosyoloji bölümlerinde ne de onun görüşlerine muhalif Marksist çevrelerde söylemlerine ve düşüncelerine yönelik etkili bir eleştiri ne de yorum yapılmamıştır. Bu suretle Sezer'in gündeme getirdiği tartışmalara sessiz kalınarak görmezden gelinmiştir. Onun, Batı sosyolojisine yönelik eleştirel yaklaşımı ile "yerli sosyoloji" söylemleri en ziyada muhafazakâr kökenli genç entelektüeller ile genç sosyolog adayları ve milli sol çevrelerde ilgi uyandırmıştır. Sonraki yıllarda "yerli sosyoloji" söylemi ve Batı sosyolojisi eleştirilerine önceleri sahip çıkan bu çevrelerin bir kısmı, sosyolojinin bilim olarak evrenselliği bağlamı üzerinden bu sefer kendisini spekülasyon olmak ve bir yöntem inşa edememek açılarından eleştirmişlerdir.

**Anahtar Kelimeler:** Baykan Sezer, Doğu - Batı, Yerli Sosyoloji, Türk Sosyolojisi

### A General Assessment On Baykan Sezer

**ABSTRACT:** Sezer is the son of an ophthalmologist father, well-known in the academic community and a teacher mother. He was born in Malatya as the child of a well-educated family. He started primary school in Istanbul due to his father's duty at the Istanbul Medical Faculty. He studied the secondary and high schools in Galatasaray, one of the most established schools in Turkey since the Ottoman Empire. Sezer was an intellectual academic who attracted attention with his serious criticisms of western sociological schools in Turkish sociology, in the last quarter of the 20th century. However, it is difficult to say that his discourses and criticisms are effective in every part of the sociology community in Turkey. In his life time, his discussions and thoughts were ignored, even without criticism, by those who reconsidered the strong hold of Western sociology and Marxist circles who opposed his views. His critical approach to Western sociology and his effort to build a national sociology aroused interest among conservative young intellectuals, young sociologist candidates and national left circles in Turkey. In the following years, these circles, which adopted the discourse of "native (national) sociology" and their criticism of Western sociology, would this time criticize themselves for being speculative in the context of the universality of sociology and for not being able to build a sociological method.

**Keywords:** Baykan Sezer, East - West, Native (National) Sociology, Turkish Sociology.

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Geliş Tarihi : 02.10.2022

Kabul Tarihi : 12.12.2022

\* Doç. Dr., İstanbul İl Millî Eğitim Müdürlüğü, ayhanvergili@hotmail.com, ORCID: 0000-0002-1852-8386.

## Giriş

Sezer, Cumhuriyet'in erken döneminde akademik camiada tanınmış göz hekimi bir babanın ve öğretmen bir annenin çocuğu olarak babasının trahomla mücadele için Anadolu'da görev yaptığı esnada Malatya'da dünyaya gelmiş iyi eğitilmiş bir ailenin çocuğudur. Babasının İstanbul Tıp Fakültesi'ndeki görevi nedeniyle İstanbul'da ilkokula başlamış ardından ortaokulu ve liseyi Osmanlı'dan beri Türkiye'nin en köklü okullarından Galatasaray'da okumuştur. Sezer, 20. yüzyılın son çeyreğinde Türk sosyolojisinde batı menşeli sosyolojik ekollere yönelttiği ciddi eleştirileriyle dikkatleri üzerine çekmiş entelektüel bir akademisyendir. Ancak onun eleştirileri ve sosyolojik anlayışının Türkiye'de sosyoloji camiasının her kesiminde etkili olduğunu söylemek zordur. O, akademik hayatın içinde iken Türkiye'de Batı menşeli sosyolojik yaklaşımların kalesi kabul edilen sosyoloji bölümlerinde ne de onun görüşlerine muhalif Marksist çevrelerde söylemlerine ve düşüncelerine yönelik etkili bir eleştiri ne de yorum yapılmamıştır. Bu suretle Sezer'in gündeme getirdiği tartışmalara sessiz kalınarak görmezden gelinmiştir. Onun, Batı sosyolojisine yönelik eleştirel yaklaşımı ile "yerli sosyoloji" söylemleri en ziyada muhafazakâr kökenli genç entelektüeller ile genç sosyolog adayları ve milli sol çevrelerde ilgi uyandırmıştır. Sonraki yıllarda "yerli sosyoloji" söylemi ve Batı sosyolojisi eleştirilerine önceleri sahip çıkan bu çevrelerin bir kısmı, sosyolojinin bilim olarak evrenselliği bağlamı üzerinden bu sefer kendisini spekülâtif olmak ve bir yöntem inşa edememek açılarından eleştirmişlerdir. Biz bu yazımızda Sezer'in akademik öz geçmişinden başlayarak onun sosyoloji anlayışının ana hatlarını ve çerçevesini genel bir bakışla değerlendirmeyi hedefledik.

## Eğitimi ve Akademik Hayatı<sup>1</sup>

Baykan Sezer, 07.08.1939 tarihinde sınıf öğretmeni bir anne ve göz hekimi bir babanın ikinci çocuğu olarak Malatya'da dünyaya gelmiştir. Baykan Sezer'in babası göz doktoru Necdet Sezer (1908-1971) o yıllarda trahomla mücadelede görev aldığından Malatya'da görev yapmaktaydı. Necdet Sezer, İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi Göz Kliniğinde göreve başlamış ve Behçet Hastalığı ile ilgili önemli deneysel araştırmalar yapmış ve uluslararası alanda adı duyulmuş bir bilim adamıdır. İstanbul'a taşınan aile okul çağı geldiğinde Baykan Sezer'i ilk olarak Gedikpaşa Tiyatro Caddesinde buluna 4. Okula kaydettirdi 3. sınıftan sonra ise Cağaloğlu'nda bulunan Büyük Mustafa Reşit Paşa İlkokuluna devam etmiş, bu okuldan 10.06.1950 tarihinde pekiyi dereceyle mezun olmuştur. Ortaokula Galatasaray Lisesi'nde başladı. 1959 yılında 1051 numara ile Galatasaray Lisesi Edebiyat bölümünden mezun oldu. 1956'dan itibaren Galatasaray Lisesi'nde öğrencilik yıllarında sinemayla ilgilenmeye başlayan Sezer, 1959-1962 yılları arasında sinema ile ilgilenmiş, bu dönemde sinema eleştirileri yazmıştır.

Baykan Sezer, 1962-1966 yılları arasında Fransa'da Paris Üniversitesi Sorbonne Edebiyat Fakültesi'nde Sosyoloji Bölümü'ne devam etmiştir. 1966 yılında askerlik nedeniyle mezun olmadan, Türkiye'ye dönmüş, 02.09.1966-02.09.1968 tarihleri arasında askerlik görevini yapmıştır. Askerden terhis edildikten sonra Paris'teki eğitimini değerlendirerek İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde bitirme sınavlarına girmiş, 13.10.1968'de İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nden "Doğu-Batı Çatışmasında Yunanlılığın Yeri" başlıklı lisans tezini sunarak mezunu olmuştur. Lisans mezunu olduktan sonra 30.04.1969 tarihinde

<sup>1</sup> Sezer'in akademik özgeçmişini kısmen tarafımdan hazırlanan ve yayımlanmamış, [Ayhan Vergili, "Baykan Sezer'in Sosyolojisi: Kitap ve Makalelerinin Değerlendirilmesi", İ.Ü. SBE, Sosyal Yapı ve Sosyal Değişme ABD., Danışman: Prof. Dr. M. Fikret Gezgın, Yüksek Lisan Tezi, 2000 s.7-8.] çalışmadan yararlanılmıştır.

İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Davranış Bilimleri'nde asistan olarak göreve başlamıştır. Kadro yokluğu dolayısıyla boş olan bir kadroya atanmış, fakat sosyoloji konusunda çalışmıştır. 20.09.1971'de İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde "Doğu'da Yerleşik ve Göçebe Toplumların Sosyolojik Özellikleri Bir Deneme" başlıklı doktora tezini sunarak, doktor unvanını almıştır. Doktorasını tamamladıktan sonra akademik kariyerine 01.10.1971-31.10.1972 tarihleri arasında, Fransa'da, Paris Üniversitesi'nde Prof. Alexandre Bennigsen (1913-1988)'le, "Davranış Bilimleri konusunda", çalışma yapmak üzere bulunmuştur. Fransa dönüşünde Edebiyat Fakültesinde kadro açılınca, 24.10.1972'de İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde asistan olarak göreve başlamıştır. 27.04.1976 tarihinde "Toplum Farklılaşmaları ve Din Olayı" başlıklı tezi ile doçentlik unvanı alan Sezer, 22.07.1976'da İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi doçenti olarak atanmıştır.

Doçentlik yıllarında, 10.02.1980-31.07.1980 tarihleri arasında, Fransa ve Almanya (Kiel)'da; "Doğu ve Batı İlişkilerinde Fransa ve Almanya'nın Yeri" konulu çalışmalar için yurt dışında bulunmuştur. Sezer, "Doğu-Batı İlişkileri Açısından Batı Tarımı" adlı Profesörlük takdim teziyle 01.09.1988 tarihinde profesörlük unvanı alarak 23.05.1989'da İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümüne profesör olarak atanmıştır. Profesör olduğu yıllarda, 01.09.1988-31.12.1988 tarihleri arasında, Fransa, Almaya (Kiel), Kanada ve Senegal (Dakar)'da; "Kütüphane çalışması yapmak, yurt dışında sosyoloji alanında yapılan yeni çalışma ve yayınları incelemek ve çalışmalarıyla ilgili uzman kişilerle konuları tartışmak" amacıyla yurt dışına bulunmuştur.

Sezer, Cahit Tanyol'un emekli olmasının ardından 1982'de İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölüm Başkanlığı görevini devralmış ve bu görevi 1993'e kadar sürdürmüştür. Bir akademisyen için erken sayılabilecek bir tarihte 16 Ekim 1998'de kendi isteğiyle emekli olmuştur. Erken emekliliğinin gerekçesini 1980 sonrası YÖK'ün uygulamalarından rahatsız olmasıyla izah etmiştir. Emekliliğinden bir süre sonra 07 Eylül 2002 günü vefat etmiştir.

### Yayınları<sup>2</sup>

Liseden mezun olduktan kısa bir süre sonra sinema üzerine yazılar yazmaya başlamıştır. Sinema üzerine ilk yazısı 26 Nisan 1959'da Pazar Postası'nda yayımlanan yönetmen René Clément (1913-1996)'in Emile Zola (1840-1902)'nın aynı adlı romanından esinlenerek senaryolaştırılmış "Gervaise (1956)" adlı film üzerinedir. Sezer'in 1959 ve 1960 yılları arasında sinemaya ilişkin altmışa yakın yazısı yayımlanmıştır. Paris'ten döndükten sonra 1966 yılında sinemaya ilişkin birkaç yazı daha yazmış, 1999 yılında Ertan Eğribel ve Recep Ertürk'le birlikte Tarih ve Sosyoloji, Sosyoloji Yıllığı 4'te yayımlanan "Not" başlıklı yazı sinemaya ilişkin yazdığı son yazıdır.

Baykan Sezer'in sosyolojiye ilişkin kitapları şunlardır: *Asya Tarihinde Su Boyu Ovaları ve Bozkır Uygarlıkları* (1979), *Toplum Farklılaşmaları ve Din Olayı* (1981), *Sosyolojinin Ana Başlıkları*

<sup>2</sup> Sezer'in yayınları tarafımdan hazırlanan ve yayımlanmamış, [Ayhan Vergili, "Baykan Sezer'in Sosyolojisi: Kitap ve Makalelerinin Değerlendirilmesi", s.9-12] çalışmadan yararlanılmıştır. Söz konusu tez Sezer'in 2000'li yıllara kadarki yayınlarını kapsamaktadır. Sonraki iki yılda ve vefatından sonraki yayınlarıyla ilgili olarak ise: Ertan Eğribel -Ufuk 'Özcan, "Baykan Sezer Kaynakçası", *Türkiye Araştırmaları Literatürü Dergisi*, 6/11, s.611-632.'dan yararlanılmıştır. Sezer'in vefatından sonra Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan'ın çabalarıyla Sezer'in hemen hemen notlarının önemli bir kısmı yayınlanmıştır. Ertan Eğribel hocamın önerisiyle Yüksek Lisan tezimi genişleterek 2000'den sonra çeşitli vesilelerle Sezer'in yayınlanan tüm yazılarını kapsayan genişletilmiş bir bibliyografyayı onun vefatının 20. yılına yetiştirme çalışmaktayım umarım 2022 yılı bitmeden bu çalışma yayımlanmış olacaktır.

(1985), *Türk Sosyolojisinin Ana Sorunları* (1988), *Doğu-Batı İlişkileri Açısından Batı Tarımı* (1990), *Sosyolojide Yöntem Tartışmaları* (1993), *Batı Dünya Egemenliği ve Endüstri Devrimi* (1997)' dir.

1978'de *Toplum ve Bilim* dergisinde "Türk Toplum Tarihi Üzerine Tartışmalar: I - Feodalizm" başlıklı ilk makalesi çıkmış, bu tarihten itibaren vefatına kadar altmışın üzerinde makalesi yayınlanmıştır. Vefatının ardından Prof. Dr. Ertan Eğribel ve Doç. Dr. Ufuk Özcan'ın çabalarıyla bir kısmı yayına hazır bir kısmı ise notlar halinde olan yazıları yayınlanmıştır

Sezer, Sosyoloji Bölüm başkanlığı döneminde YÖK'ün ağır baskısına rağmen Sosyoloji Bölümünün yayınladığı ve 1968'de 21-22. sayısından sonra yayını duran *Sosyoloji Dergisi*'ni 1989'da tekrar yayınlamaya başlamıştır. Sezer dergiyi Ülken'in çıkardığı derginin devamı olarak gördüğü için 3. Dizi 1. Sayı olarak çıkmasını sağlamıştır.

Sosyoloji Bölümü'nde yürütülen ortak çalışmalar çerçevesinde yapılan toplantı ve çalışma günleri düzenlenmesini ağlayan Sezer, bu toplantılarda tartışılan konulara ilişkin yazılar Sosyoloji Yıllığı'nda yayınlanmasını sağlamıştır. Bu toplantıların bir kısmına lisans öğrencisi olarak katılan biri olarak şunu açıkça söyleye bilirim; biz bu toplantılarda sosyoloji bölümü öğrencileri olarak kendimizi, bölüm hocalarımız ve diğer üniversitelerden katılan akademisyenlerin oluşturduğu önemli bir kültür atmosferinin içinde bulurduk. Bu toplantı ve tartışma ortamlarının ne kadar faydalı olduğunu, o kültür ortamını teneffüs etmiş olmanın etkilerini bugün daha iyi anlamaktayım. 1990-1991 öğretim yılında Baykan Sezer'in seminer gurubuna dahil oldum ve mezun oluncaya kadar onun seminer grubundaydım. İlk seminer dersinde Baykan Sezer'in bize iki önemli tavsiyesi olmuştur. İlk olarak mutlaka Osmanlıca öğrenmemizi, ikincisi olarak ise henüz bilgisayarların yeni yeni duyulmaya başladığı bir dönemde mutlaka bilgisayar öğrenmemizi gerektiğini tavsiye etmiştir. Sosyoloji 2. sınıfta iken Türkiyat Enstitüsünde, IBM PC'lerde Korku Tuna hocamızdan bilgisayar temel işletimi (MS-DOS) MicroSoft Disk Operating System ve (PW) Profesyonel Write programlarının eğitimini de almıştık. Yine, seminer derslerimizde ödevlerimizi sunarken kullandığımız kaynaklardaki bilgi ve görüşleri aktarmamız yerine sık sık konuya ilişkin bizim ne düşündüğümüzü ifade etmemizi isterdi.

### Görüşleri

Cezayir Bağımsızlık Savaşı ve Cezayir'in bağımsızlığını kazandığı yıllarda Paris'te bulunmuş olması onun ilgi alanını ve fikirlerinin oluşmasına katkı sağlamıştır. Bu süreç onun Doğu-Batı çatışması, ATÜT tartışmaları ve Sultan Galiyev (1892-1940)'e ilgisinin oluşmasına vesile olmuştur.<sup>3,4</sup> Yine, Paris yıllarında tarih öncesi çalışmalarıyla bilinen Gordon Childe (1892-1957)'in çalışmalarına ilgi duymuştur. Baykan Sezer'in fikirlerinin oluşmasında Kemal Tahir'in rolü önemlidir, o Kemal Tahir'i 20. yüzyılın en önemli romancısı olarak görmektedir. Sezer, fikirlerinin Kemal Tahir'in söylediklerinin sosyolojide söylenmiş biçimi olarak değerlendirilmesinden de her zaman gurur duymuştur.<sup>5</sup>

<sup>3</sup> Baykan Sezer, *Toplum Farklılaşmaları ve Din Olayı*, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Matbaası, İstanbul 1981, s.220.

<sup>4</sup> Baykan Sezer vd., "XX. Yüzyıl", *Sosyoloji Yıllığı Kitap 9 (Baykan Sezer'e Selamlar Kurtuluş Kayalı ve Mehmet Kanar'a Övgü/Türkiye Sosyolojisi-3)*, der. Ertan Eğribel-Ufuk Özcan, İstanbul: yy., 2002, s.135-138.

<sup>5</sup> Baykan Sezer, "Baykan Sezer'in Gökhan Köktürk'e Mektubu", *Baykan Sezer'e Armağan, Baykan Sezer ve Türk Sosyolojisi, Sosyoloji Yıllığı - Kitap 11*, İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Araştırmaları Merkezi - Kemal Tahir Vakfı Çalışması, der. Ertan Eğribel, Ufuk Özcan, İstanbul: Kızılelma Yayınları, 2004, s.32.

Sezer'in Marksizm'e yaklaşımı Kemal Tahir'in yaklaşımıyla benzerlik göstermektedir.<sup>6</sup> Ona göre, Marksizm Batı'nın kendi iç çelişkilerini ve sömürgeci niteliğini anlamamıza yardım etmekte<sup>7</sup> ancak Türk toplumunun sorunlarını anlamakta ise yetersiz kalmaktadır.<sup>8,9</sup>

Baykan Sezer, bir düşünce akımına bağlılıktan ziyade bir düşüncenin Türk toplumunun çıkarlarına uygunluğunu önemsemiş ve bu nedenle bilginin hangi amaç için kullanılacağı konusunun önemini vurgulamakta ısrarcı olmuştur. Bunu yaparken pragmatik bir yaklaşımdan ziyade kuram-eylem bağlamında kalmaya çalışmıştır.<sup>10</sup>

Sosyoloji bilimi Sezer'e göre, Batı'da belli koşulların ve kaygıların sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Batı'nın söz konusu dönemdeki kaygıları sosyoloji kavramlarının ve sosyoloji düşüncesinin şekillenmesine de tesir etmiştir. Sezer'e göre; Batı daima kendi içindeki sorunlara öncelik tanımış, dünya egemenliğini elinde tutan toplum olmanın verdiği özgüvenle toplum tanımında kendi toplumsal özelliklerini referans olarak almış, bu suretle mutlak toplum kavramını kendisiyle özdeşleştirmiş, dünya egemenliğini sürdürebilmek için de kendi dışındaki toplumlara toplum modelini, modernleşme ve çağdaşlaşma adına dayatmaktan sakınmamış, tüm toplumların kendisine benzeyen toplumsal modeller dönüşmesini 20. yüzyılın sonuna kadar önermiştir. Sezer'e göre, Batı sosyolojisinin bu sınırlı ve maksatlı yaklaşımı toplumların tarihsel serüvenlerinden kopuk soyut izahlar içermektedir.<sup>11</sup> Bu nedenle her toplum kendi sorunlarını ve çözümlerini toplumlararası ilişkilerde aldığı rol ve bu ilişkinin düzeyinde aramalıdır.<sup>12,13,14,15</sup>

Sezer, Batı'nın önerdiği toplum modelini tek ve mümkün gelecek olarak kabul etmez. Geleceğe ilişkin Türk toplumunun da rolü ve söyleyeceği sözü vardır. Tarihteki örneklerinde olduğu gibi, Türk sosyolojisinin de bu rolü ve geleceğe yönelik sözü sahiplenmeli, kendi özelliğini ve kişiliğini bulmalıdır. Türk toplumu tarihte toplumlararası ilişkilerde önemli rol oynamıştır. Bu bakımdan Osmanlı İmparatorluğu'nun tecrübesi ve birikim önemlidir. Bu birikim ve tecrübeye Türk düşünce geleneğinin iyi analiz edilmesi sayesinde nüfuz edilecektir.<sup>16</sup>

Sezer'e göre, Türkiye'nin bulunduğu coğrafyanın özel bir misyonu bulunmaktadır. Bu misyonun doğurduğu rolü Türk devletinin ve toplumunun taşıması gerektiğini bu rolden

<sup>6</sup> Hilmi Yavuz, "Kemal Tahir ve Marksizm", *Toplum ve Bilim*, 2 (Yaz 1997), s.67.

<sup>7</sup> Sezer'in düşüncesinde ve metinlerinde Marx'ın yeri ve önemiyle ilgili Bkz. Yüksel Yıldırım, "Baykan Sezer Düşüncesinde Marksizm", *Yüzyılın Sorunları ve Sosyoloji II*, Editör: Fethi Nas, Gece Kitaplığı, 2017, s.157-193.

<sup>8</sup> Cengiz Yazoğlu-Baykan Sezer, "Kemal Tahir Hakkında İncelemeler", *Kemal Tahir Notlar*, Haz. Cengiz Yazoğlu, İstanbul: Bağlam Yayınları, (1989-1993).

<sup>9</sup> Baykan Sezer, "Kemal Tahir, Türk Sosyolojisi ve Doğu-Batı Çatışması", *Röportaj, Dergâh Dergisi*, II/25 (1992), s.12-14 ve 20.

<sup>10</sup> Baykan Sezer, "Baykan Sezer'in Gökhan Köktürk'e Mektubu", s.33.

<sup>11</sup> Yüksel Yıldırım, "Baykan Sezer Düşüncesinde Batılı Şemalar ve Toplum Tanımları", *Baykan Sezer'e Armağan: Baykan Sezer ve Türk Sosyolojisi (Sosyoloji Yıllığı 11)*, Haz., Ertan Eğribel-Ufuk Özcan, İstanbul: Kızılelma Yayıncılık, 2004, s.268.

<sup>12</sup> Baykan Sezer, "Baykan Sezer'in Gökhan Köktürk'e Mektubu", s.34.

<sup>13</sup> Baykan Sezer, "Türk Sosyologları ve Eserleri I", *Sosyoloji Dergisi*, 3.Dizi-1.Sayı, 1988-1989, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul 1989, s.1-96.

<sup>14</sup> Baykan Sezer, "Batı Yayılmacılığı", *Sosyoloji Yıllığı 3*, (Seminerinin Yönetimi) İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Araştırma Merkezi ve Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü, Erzurum: Atatürk Üniversitesi K.K. Eğitim Fakültesi Basımevi, 1998, s.16-59.

<sup>15</sup> Baykan Sezer, *Batı Dünya Egemenliği ve Endüstri Devrimi*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, TTK Basımevi, 1997.

<sup>16</sup> Baykan Sezer, *Türk Sosyolojisinin Ana Sorunları*, İstanbul: Sümer Kitabevi Yayınları, 1988, s.34.

devletin ve toplumun vazgeçmesinin mümkün olmadığını, Türk devletinin ve toplumunun ancak bu misyonun gereğini üstlendiğinde sorunlarını aşacağını savunmaktadır.<sup>17,18,19</sup>

Sezer, toplumsal olayları diyalektik bir yaklaşımla ele almaktadır. Bu bağlamda insanlık tarihinde diyalektik ona göre en genel biçimde Doğu-Batı çatışması çerçevesinde ele alınmalıdır. Doğu - Batı çatışmasını Prehistorik dönemden başlatan Childe'in *Tarihte Neler Oldu*, adlı eserini kıymetli bulmaktadır.<sup>20</sup> Sezer'e göre dünya tarihinde sosyal çatışma ATÜT toplumlarının artık ürün elde etmeleriyle başlamıştır. Ancak o çatışma teorisini farklı toplumlar arasında özellikle de Doğu - Batı çatışması bağlamında ele almaktadır. Bu bağlamda sömürgeci Batı toplumlarıyla sömürgeciliğe karşı toplumların mücadelesi biçiminde anlamaktadır. Doğu-Batı çatışmasında Türklerin sömürgeciliğe karşı verdikleri mücadeleyi de önemsemektedir.

Sezer'e göre, siyaset bilimi sosyolojinin uygulama alanıdır. Siyasi sorumluluk olmadan sosyolojik uygulamalara girilmemelidir. Bunun için de öncelikle doğru bilgiye sahip olmak gerekmektedir. Ancak doğru bilgi ile de yanlış işlerin yapılabileceğinin unutulmaması gerektiğini özellikle hatırlatır. Bu bağlamda uygulamalı sosyoloji ve alan araştırmaları çalışmalarında, araştırmayı yapan kişi ya da kuruluşun bu bilgileri hangi amaç için kullanacakları önem arz etmektedir. Sezer, Türkiye'de yürütülen alan araştırmalarının bu tür kaygılardan uzak yapılmasını önermektedir.<sup>21</sup>

Baykan Sezer, kendisini bağımsız Türk Sosyolojisi oluşturmaya adanmış bir sosyologdur. Batı sosyolojisine, bugüne kadar yapılan eleştirilerin dışında yeni ve özgün bir anlayışla yaklaşmaya çalışmış, Türk sosyoloji geleneğinde olduğu gibi Türk toplumunun sorunlarına çözüm aracı olarak bağımsız bir Türk Sosyolojisi kurulacağına inancını hiç yitirmemiştir. Onun eleştirel sosyolojisi her şeyden önce sosyolojiyi bir dünya görüşü, ulusal ve uluslararası toplumsal olaylara açıklama getirebilmek için oldukça işlevsel bir araç olarak kullanılabileceğini göstermiştir.

Sezer, sosyolojinin konusu ve metodu bakımından pozitif bir bilim olduğunu savunmakla birlikte, sosyal bilimlerin pozitifliğinin, doğa bilimlerinden farklılığına da dikkat çekmiştir.<sup>22</sup> O, sosyolojisini toplumsal birikimin, özellikle de ait olduğu toplumların olgularına bağlı kalınmak koşuluyla pozitifliğin yakalanabileceğini bu suretle evrensel bir bilim olabileceğini savunur. Bu bakımdan Batı sosyolojisinin kendi kriterleriyle kendi dışındaki toplumları da açıklayabileceği ve sorunlarını çözebileceği yaklaşımını tartışmaya açmak suretiyle sert bir dille eleştirmektedir. Batı'nın sosyolojinin bilimselliğini göz ardı eden bu yaklaşımına karşılık Sezer alternatif bir Doğu (Türk) Sosyolojisi oluşturulması gerektiğini savunmaktadır. Onun bu eleştirel yaklaşımına kaynaklık eden temel önerme, sosyolojiyi her toplumun kendi şartları ve içinde bulunduğu koşulların ürünü olarak kabul etmesine dayanmaktadır.<sup>23</sup>

## Sonuç

<sup>17</sup> Baykan Sezer, *Türk Sosyolojisinin Ana Sorunları*, s.34.

<sup>18</sup> Baykan Sezer, "Ziya Gökalp Üzerine İki Değerlendirme", *BYYO Yıllığı*, İstanbul 1988, s.226-240.

<sup>19</sup> Baykan Sezer, "Doğu Anadolu...", *Prof. Dr. Eyüp Kemerlioğlu'na Armağan*, Cumhuriyet Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Sivas 2000, s.3-7.

<sup>20</sup> Baykan, Sezer, *Türk Sosyolojisinin Ana Sorunları*, s.8, 18, 21, 26.

<sup>21</sup> Baykan Sezer, "Baykan Sezer'in Gökhan Köktürk'e Mektubu", s.34.

<sup>22</sup> Baykan Sezer, "Bilim Sosyolojisi Ders Notları" *Sosyoloji Yıllığı Kitap 16: Bilim Sosyolojisi*, (Salih Özbaran ve Zeki Arsalan'a Saygı) der., Ertan Eğribel-Ufuk Özcan, İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2007, s. 127-200.

<sup>23</sup> Baykan Sezer, *Sosyolojinin Ana Başlıkları*, İstanbul: İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1985, s.9.

Sezer'in sosyoloji anlayışı çalıştığı bölümün tarihsel mirasıyla paralellik göstermektedir. Ziya Gökalp'ın kurduğu sosyoloji kürsüsünde görev yapmaktan gurur duyduğunu sıklıkla dile getiren Sezer her seferinde, Türkiye'de tarihçi sosyoloji geleneğinin kurucusu ve temsilcisi olan Ziya Gökalp'ın tarihe yönelik çalışmalarının önemini vurgulamıştır. Ona göre, sosyoloji çalışmalarında Türk tarihinin kökenlerine inmeye çalışan Gökalp bu yaklaşımıyla Türk Sosyolojisine önemli katkıda bulunmuştur. Pek çok yazısında Ziya Gökalp ve Hilmi Ziya Ülken'in çalışmalarının önemini vurgulayarak onların çizgisinin takipçisi olduğunu çeşitli vesilelerle dile getirmiştir.<sup>24,25,26,27,28</sup>

Sezer'in 1982 yılından itibaren bölüm başkanlığı yapmaya başladığı İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'nde farklı bir hareketlilik ve canlılık dikkati çekmeye başlamıştır.<sup>29</sup> Bilindiği gibi 1917'de Ziya Gökalp'ın yayınladığı *İçtimaiyat Mecmuası*, kısa süren yayını ardından bir daha yayımlanamamıştır. Hilmi Ziya Ülken Sosyoloji Bölüm Başkanı olduğu zaman *Sosyoloji Dergisi*'ni çıkartmaya başlamıştır. Ziya Gökalp'e karşı bir kadirşinaslık göstererek 1917'de yayımlanan *İçtimaiyat Mecmuası*'nı 1. Dizi olarak kabul etmiş ve kendi yayınladığı *Sosyoloji Dergisi*'ni de 2. Dizi olarak yayınlamıştır. *Sosyoloji Dergisi* yaklaşık 20 yıl boyunca yayınına devam etmiş Ülken'in 147'likler olayı ile İstanbul Üniversitesi'nden uzaklaştırılmasının ardından birkaç sayı daha yayımlanan derginin yayını durmuştur. Baykan Sezer'in bölüm başkanlığı esnasında 1989 yılında *Sosyoloji Dergisi* yayın hayatına tekrar başlamıştır. Bu defa da Baykan Sezer aynı kadirşinaslıkla derginin 3. Dizi olarak yayın hayatına başlamasını sağlamıştır. Ziya Gökalp, Hilmi Ziya Ülken çizginin takipçisi olan Baykan Sezer bu davranışıyla hem Hilmi Ziya Ülken'e hem de Ziya Gökalp'e karşı kadirşinaslığını göstererek tarihçi sosyoloji anlayışının İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Bölümünde sürdüğünü göstermiştir.

Sezer ilk çalışmalarından başlayarak, belli bir sistematik içerisinde tutarlı bir yaklaşımla, sonraki yayınlarına kadar sosyoloji anlayışını ortaya koyma çabasıdadır.<sup>30</sup> İlk yayınlarında Asya Tipi Üretim Tarzı ve onunla ilgili kıymet hükümleri ortaya koymuş ve bu konuda sosyolojik fikir üretmiş olmasına rağmen belli bir dönemden sonra Asya Tipi Üretim Tarzı kavramından uzaklaştığı dikkat çekmektedir. Sonraki yıllarda Toplum ve Din, Doğu ve Batı, konularına yoğunlaşmış ve Türk sosyolojisinde önemli etkileri olan Ziya Gökalp ve Hilmi Ziya Ülken çizgisinde ait olduğu toplumun çıkarlarını göstererek akademik düzeyde çalışmalarını yürütmüştür. Sosyolojinin Batı ve Doğu'daki kaynaklarının ayrı olduğu konusu üzerinde durmuş, özellikle sosyolojinin Batı'da yayımlanma siyasetiyle beraber geliştiğini, bizim de kendi tarihimize dayanmamız gerekliliğine dikkat çekmiştir. Milli tarihe dayanarak sorunlara çözüm aramayı ısrarla önermiştir. Batı yayımlanmasının siyasal kavram olarak Yunan tarihçiliği üzerinden kurgulanmasına karşılık, Türk sosyolojisinin de kendi tarihi üzerinden kurgulanmasını ve değerlendirilmesi gereğini savunmuştur. Çağdaşlaşma ve Batı sömürgeciliği arasındaki ilişkiyi bu nedenle yazılarında sık sık gündeme taşımıştır.

<sup>24</sup> Baykan Sezer, *Batı Dünyası Egemenliği ve Endüstri Devrimi*, İstanbul: İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1997, s.9.

<sup>25</sup> Baykan Sezer, "Ziya Gökalp ve Durkheim", 60. *Ölüm Yıldönümünde Ziya Gökalp*, İstanbul: İ.Ü. Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınları, 1986, s.19-26.

<sup>26</sup> Baykan Sezer, "Ziya Gökalp Üzerine İki Değerlendirme", s.226-240.

<sup>27</sup> Baykan Sezer, "Çağdaşlaşma ve Batı Egemenliği", *Yeni Toplum Dergisi*, 1(1992), s.5-9.

<sup>28</sup> Baykan Sezer, "Önsöz", *Sosyoloji Yıllığı 1: Hilmi Ziya Ülken'e Övgü*, İstanbul: İ. Ü. Sosyoloji Araştırma Merkezi ve Genel Sosyoloji ve Metodoloji Anabilim Dalı, Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1997, s.7-9.

<sup>29</sup> İsmail Coşkun, "Sosyoloji Bölümünün Tarihinine Dair", 75. *Yılında Türkiye'de Sosyoloji*, Bağlam Yayıncılık, İstanbul 1991, s.21-22.

<sup>30</sup> Baykan Sezer, *Türk Sosyolojisinin Ana Sorunları*, s.34.

Sezer, 20. yüzyılın son çeyreğinde Türk sosyolojisinde batı menşeli sosyolojik ekollere yönelttiği ciddi eleştirileriyle dikkatleri üzerine çekmiş entelektüel bir akademisyendir.<sup>31,32</sup> Ancak, onun eleştirileri ve sosyolojik anlayışının Türkiye'de sosyoloji camiasının her kesiminde etkili olduğunu söylemek zordur. O, akademik hayatın içinde iken Türkiye'de Batı menşeli sosyolojik yaklaşımların kalesi kabul edilen sosyoloji bölümlerinde ve onun görüşlerine muhalif Marksist çevrelerde söylemlerine ve düşüncelerine yönelik etkili bir eleştiri ne de yorum yapılmamıştır. Bu suretle Sezer'in gündeme getirdiği tartışmalara sessiz kalınarak görmezden gelinmiştir. Onun, Batı sosyolojisine yönelik eleştirel yaklaşımı ile "yerli sosyoloji" söylemleri en ziyada muhafazakâr kökenli genç entelektüeller ile genç sosyolog adayları ve milli sol çevrelerde ilgi uyandırmıştır. Sonraki yıllarda "yerli sosyoloji" söylemi ve Batı sosyolojisi eleştirilerine önceleri sahip çıkan bu çevrelerin bir kısmı, sosyolojinin bilim olarak evrenselliği bağlamı üzerinden bu sefer kendisini spekülâtif olmak ve bir yöntem inşa edememek açılarından eleştirmişlerse de bu eleştiriler metinlere pek yansımamıştır. Sezer'in emekliliğinden kısa süre sonra ona yönelik bu eleştiriler ve uzaklaşmalar ayrı bir araştırmanın konusu olarak ele alınmalıdır.

### Kaynakça

- Sezer, Baykan. "Baykan Sezer'in Biyografisiyle İlgili Sorulara Verdiği Cevaplar", *Sosyoloji Yıllığı Kitap-11: Baykan Sezer'e Armağan/Baykan Sezer ve Türk Sosyolojisi*, Der., Ertan Eğribel, Ufuk Özcan, İstanbul: Kızılelma Yayınları, 2004:23-30.
- Sezer, Baykan. "Baykan Sezer'in Gökhan Köktürk'e Mektubu", *Sosyoloji Yıllığı Kitap-11: Baykan Sezer'e Armağan/Baykan Sezer ve Türk Sosyolojisi*, Der., Ertan Eğribel, Ufuk Özcan, İstanbul: Kızılelma Yayınları, 2004:31-35.
- Berküren, Tahsin ve Aykut Kazancıgil. *Galatasaray Lisesi Mezunları 1871-1996*. İstanbul, 1997.
- Coşkun, İsmail. "Sosyoloji Bölümünün Tarihine Dair". 75. Yılında Türkiye'de Sosyoloji. İstanbul: Bağlam Yayıncılık, 1991:21-22.
- Eğribel, Ertan ve Ufuk Özcan. "Baykan Sezer Kaynakçası". *Türkiye Araştırmaları Literatürü Dergisi*, 6,/11(2008): 611-632.
- Eğribel, Ertan ve Ufuk Özcan. "Kronolojik Baykan Sezer Bibliyografyası", *Sosyoloji Yıllığı Kitap-11: Baykan Sezer'e Armağan/Baykan Sezer ve Türk Sosyolojisi*, Der., Ertan Eğribel, Ufuk Özcan, İstanbul: Kızılelma Yayınları, 2004:87-103.
- Sezer, Baykan, *Asya Tarihinde Su Boyu Ovaları ve Bozkır Uygarlıkları*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1979.
- Sezer, Baykan, *Toplum Farklılaşmaları ve Din Olayı*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1981.
- Sezer, Baykan, *Sosyolojinin Ana Başlıkları*", İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1985.
- Sezer, Baykan, "Ziya Gökalp ve Durkheim" 60. Ölüm Yıldönümünde Ziya Gökalp, İstanbul: İ.Ü. Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınları, 1986, s.19-26.
- Sezer, Baykan, *Türk Sosyolojisinin Ana Sorunları*, İstanbul: Sumer Kitabevi Yayınları, 1988.

<sup>31</sup> Ayhan Vergili, "Baykan Sezer Metinlerinde Emile Durkheim Eleştirileri", *Sosyoloji Konferansları*, 53, (2016-1), s.63-79.

<sup>32</sup> Yüksel Yıldırım, "Baykan Sezer Düşüncesinde Marksizm" *Yüzyılın Sorunları ve Sosyoloji II*, Editör: Fethi Nas, Gece Kitaplığı, 2017, s.157-193.



- Sezer, Baykan, "Ziya Gökalp Üzerine İki Değerlendirme", İstanbul: BYYO Yıllığı, 1988: 226-240.
- Sezer, Baykan, "Türk Sosyologları ve Eserleri I", *Sosyoloji Dergisi*, 3.Dizi-1.Sayı (1989):1-96.
- Sezer, Baykan, *Doğu-Batı İlişkileri Açısından Batı Tarımı*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1990.
- Sezer, Baykan, "Çağdaşlaşma ve Batı Egemenliği", *Yeni Toplum Dergisi*, Sayı 1, Mayıs-Haziran, İstanbul, 1992, s.5-9.
- Sezer, Baykan, "Kemal Tahir, Türk Sosyolojisi ve Doğu-Batı Çatışması", *Röportaj, Dergah Dergisi*, II/25 (1992):12-20.
- Sezer, Baykan, "Bilim Sosyolojisi Ders Notları", *Sosyoloji Yıllığı Kitap 16: Bilim Sosyolojisi. (Salih Özbaran ve Zeki Arslan'a Saygı)*. Der., Ertan Eğribel-Ufuk Özcan. İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2007: 127-200.
- Sezer, Baykan vd., "XX. Yüzyıl", *Sosyoloji Yıllığı Kitap 9:Baykan Sezer'e Selamlar*, Der., Ertan - Eğribel-Ufuk Özcan. İstanbul:yy. 2002: 81-199.
- Sezer, Baykan. *Sosyolojide Yöntem Tartışmaları*, İstanbul: Sümer Kitabevi Yayınları, 1993.
- Sezer, Baykan. *Batı Dünyası Egemenliği ve Endüstri Devrimi*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1997.
- Sezer, Baykan. "Önsöz", *Sosyoloji Yıllığı 1: Hilmi Ziya Ülken'e Övgü*. İ.Ü. Sosyoloji Araştırma Merkezi ve Genel Sosyoloji ve Metodoloji Anabilim Dalı, İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1997, s.7-9.
- Vergili, Ayhan, "Baykan Sezer'in Sosyolojisi", İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyal Yapı Sosyal Değişme ABD, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2000.
- Vergili, Ayhan, "Baykan Sezer Metinlerinde Emile Durkheim Eleştirileri", *Sosyoloji Konferansları*, 53 (2016-1):63-79.
- Yavuz, Hilmi, "Kemal Tahir ve Marksizm", *Toplum ve Bilim*, 2 (1997)
- Yazoğlu, Cengiz ve Baykan Sezer, "Kemal Tahir Hakkında İncelemeler", Kemal Tahir Notlar, Haz. Cengiz Yazoğlu, İstanbul: Bağlam Yayınları, 1989.
- Yıldırım, Yüksel. "Baykan Sezer Düşüncesinde Batılı Şemalar ve Toplum Tanımları", *Baykan Sezer'e Armağan: Baykan Sezer ve Türk Sosyolojisi (Sosyoloji Yıllığı 11)*. Haz., Ertan Eğribel-Ufuk Özcan. İstanbul: Kızılelma Yayıncılık, 2004.
- Yıldırım, Yüksel, "Baykan Sezer Düşüncesinde Marksizm" *Yüzyılın Sorunları ve Sosyoloji II*, Editör: Fethi Nas, Gece Kitaplığı, 2017, s.157-193.

**Etik Kurul Raporu:** "Bu çalışma için etik kurul raporu gerekliliği bulunmamaktadır." ibaresi yazılmalıdır.)

**Katkı oranı beyanı:** %100

**Çatışma beyanı:** Makalede, herhangi bir kurum, kuruluş ve kişi ile mali çıkar çatışması yoktur.